

46. Flâneur'den Hobo'ya dilden Hoboglif'e modern kent hayatına karşı itiraz kültürü

Serkan DORA¹

APA: Dora, S. (2023). Flâneur'den Hobo'ya dilden Hoboglif'e modern kent hayatına karşı itiraz kültürü. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö13), 805-816. DOI: 10.29000/rumelide.1379225.

Öz

On dokuzuncu yüzyılda Paris dünyanın başkenti olarak kabul edilmektedir. Sanatsal ve bilimsel tüm yenilikler önce Paris'te yaşanmaktaydı. Bu yüzyılın en önemli sanatçıların yolu tabiatıyla Paris'ten geçmekteydi. Bu sanatçıların bir çoğu gençlik dönemlerinde mutlaka bohem hayatın içinde boy göstermiştir. On dokuzuncu yüzyıl bohemyası hızlı ve sancılı modernleşme sürecinde gündelik hayatı anlamaya çabalamaktaydı. Bohemya'nın içinde ikonlaşmış isim flâneur Charles Baudelaire'dir. Baudelaire'in modern dünyaya karşı itirazı onu kalabalıkların içinde yalnızlaştırmıştı. Toplum dışına itmışti. Bohemya yirminci yüzyıla doğru etkisini yitirirken hızla modernleşen ABD'de hobo kültürü boy göstermeye başladı. Hobolar 1929 yılında New York borsasının çökmesi ve büyük iktisadi buhranın güçlü etkileri nedeniyle ülke geneline yayılmıştı. Hobolar emekçi ve göçebe bir topluluktur. Kendilerine ait bir evleri yoktu. Amerikan toplumunun dışladığı bir topluluktur. Ancak evsiz hoboların bir bölgede yoğunlaştığı hohohemya olarak adlandırılan alanları ve tren istasyonlarının yakınlarında, kasabaların dış çeperlerinde kurdukları hobo ormanları vardı. Göçebelikten bir süre için vazgeçtikleri bu yerlerde birbirine benzer insanlar bir araya gelirdi. Buralarda sanat da siyaset de konuşulurdu. Flâneur toplum tarafından anlaşılmadığı için yalnızlaşırken hobo toplum tarafından itildiği için yalnızlaşmıştı. Flâneur bir düşünür gezerdi. Hobo ise iş bulmak için gezerdi. Herhangi bir hobonun akşam dönecek evi yokken bir bohem in çatı katında da olsa gidebileceği bir ev mutlaka vardı. Bu çalışmada modern topluma karşı mücadele veren hobo kültürü ile bohem kültürünün benzer yönleri ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın sonucunda her iki topluluğunda ana akım kültürün karşısında kendilerine has folklorik kültürlerini oluşturarak modern toplumun dayatmalarına kendi yöntemleriyle karşı gelmeye çalıştığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Modern Uygarlık, Göç, Bohemya, Flâneur ve Hobo Kültürü

Culture of objection to modern urban life from Flâneur to Hobo, language to Hoboglyph

Abstract

In the nineteenth century, Paris is considered the capital of the world. All artistic and scientific innovations were first experienced in Paris. The most important artists of this century naturally passed through Paris. Many of these artists were involved in bohemian life during their youth. Nineteenth-century bohemia was trying to understand everyday life in the process of rapid and painful modernization. The iconic figure in Bohemia was the flâneur, Charles Baudelaire. Baudelaire's objection to the modern world had isolated him in the crowds. It pushed him out of society. As Bohemia lost its influence towards the twentieth century, hobo culture began to emerge

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Görsel-İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, Radyo ve Televizyon Programcılığı Programı (İstanbul, Türkiye), serkandora@arel.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8817-996X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 17.08.2023-kabul tarihi: 23.10.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1379225]

in the rapidly modernizing USA. Hobos had spread across the country due to the collapse of the New York Stock Exchange in 1929 and the strong effects of the Great Depression. Hobos were a laboring and nomadic community. They had no home of their own. They were ostracized by American society. However, there were areas called hobohemias, where homeless hobos were concentrated in one area, and hobo forests near train stations and on the outskirts of towns. In these places where they had given up nomadism for a while, similar people would come together. Both art and politics were discussed here. The flâneur became lonely because he was not understood by society, while the hobo became lonely because he was repelled by society. The flâneur was a wandering thinker. The hobo traveled to find work. While a hobo did not have a house to return to in the evening, a hobo had a house to go to, even if it was in the attic. In this study, similar aspects of the hobo culture and the bohemian culture, which struggled against modern society, are tried to be revealed. As a result of the study, it was seen that both communities tried to oppose the impositions of modern society with their methods by creating their own folkloric cultures against mainstream culture.

Keywords: Modern Civilization, Migration, Bohemia, Flâneur and Hobo Culture

Giriş

Gazete battaniyesiydi

ve kafasını kaplamıştı.

Kaldırım taşı yastığı,

cadde ise yatağıydı.

*Bob Dylan: Only a Hobo*²

Endüstri devrimiyle birlikte üretim süreçlerine doğal olmayan bir enerji kaynağı olarak buhar gücünün dâhil edilmesi neticesinde üretim miktar ve çeşitliliği daha önce görülmemiş ölçüde artmış, böylece üretim mekânı küçük atölyelerden giderek büyüyecek irili ufaklı fabrikalara taşınmıştır. Büyük kentlerin çeperlerinde kurulan fabrikaların ihtiyaç duyduğu iş gücüyle kırsal bölgelerden kentlere doğru akan yoğun insan hareketliliği sayesinde karşılanabilmiştir. Bu süreçte milyonlarca göçmen, kontrolsüz bir şekilde büyüyen ancak her türlü altyapıdan yoksun tekinsiz kentlerde sefalet içinde yaşamak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla her ne kadar hızlı büyüyen tekinsiz kent imgesini yaratan temel olarak üretim süreçlerinde gözlenen köklü değişimler olsa da, bununla eşzamanlı ve eşgüdüm içinde ilerleyen modernleşme pratiğine özgü iktisadi ve politik alt üst oluşlarla hatırlanan modern kent hayatıdır (Cevizci, 1999:598; Antmen, 2013:18). Buna göre, yaşadıkları kırsal bölgelerden daha iyi bir yaşam vaadiyle kentlere akın eden kalabalıklar modern kent hayatının izole, yabancılaşmış ve kötü sürprizlerle dolu öngörülemez doğasıyla yüzleşmek ve alışageldikleri kadim işleyişiyle doğanın kuralları yerine merkezleşmiş birer üretim mekânına dönüşen fabrikalarda aklileşmiş yeni çalışma etiğiyle sınınmak zorunda kalmıştır.

Aydınlanmayla doruğa ulaşan düşünsel kronolojide öne çıkan bir kategori olarak modernleşme sürecinde aklileşme eğilimleri yanı sıra modern kent hayatına özgü yeni yaşam tarzlarıyla öne çıkan yeni bir deneyim olarak derinlemesine incelenmeyi hak eder (Frisby, 1994:269). Modern kent hayatı, bireyin parçalanmış dış dünyasını tamamlayan gösterişli kafeleriyle, neon ışıkların aydınlattığı büyümlü atmosferiyle insanı kendine çeken tiyatrolarıyla, mesafeleri kısaltan tren istasyonlarının bekleme salonlarıyla, vitrinleri albenili ürünlerle tıka basa dolu dükkânların çepeçevre sardığı pasajlarıyla ve kuşkusuz buraları dolduran biraz şaşkın kalabalıklarıyla yepyeni bir deneyime ev sahipliği yapmaktadır.

² Bob Dylan'ın "Only a Hobo" adlı şarkısının sözlerinden alınmıştır (Yurdakul, 2019).

Bu minvalde daha çok üretim biçimi ya da üretim ilişkileri üzerinde neden olduğu köklü değişimlerle hatırlanan endüstri devrimi, pek bilinen sanayi burjuvazisi ile işçi sınıfının yanı sıra “bohem, dandy ve flâneur” adı verilen modern kent hayatına özgü çeşitli insan tipolojileriyle hatırlanmaktadır. Gündelik hayat dâhilinde düşünür gezer ya da avare gezer gibi çeşitli sıfatlarla anılan flâneur; on dokuzuncu yüzyıl Paris kent hayatına özgü insan profillerinden biri olarak öne çıkar (Baudelaire, 2003). Dolayısıyla on dokuzuncu yüzyılın özellikle ikinci yarısından sonraya tekabül eden dönemselleştirme dâhilinde Paris kent hayatı, başta flâneur olmak üzere pek çok yeni görüngünün ortaya çıkışını hazırlayan koşulları anlayabilmek bakımından paha biçilmez ipuçları sunmaktadır. Bu sayede endüstri devrimiyle başlayan kronoloji takip edilerek, sanayi kapitalizminin kendini tarif etmekte kullandığı teknik ilerleme ile modernleşme çabalarının gündelik hayatı nasıl dönüştürdüğü açıklanabilir.

Çalışmanın temel varsayımının birinci aşaması, on dokuzuncu yüzyıl modernleşme sürecinde, anahtar bir toplumsal figür olarak öne çıkan flâneur'ün esas olarak sanayi kapitalizmi tarafından yüceltilen üretim ilişkileriyle kurumlara karşı bireysel düzlemde dışa vuran bir çeşit itiraz kültürü oluşturması üzerinden temellenmektedir. Varsayımın ikinci aşamasındaysa sanayi kapitalizminin büyük ölçüde kurumsallaşmasını tamamladığı yirminci yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan göçebe hobo topluluklarının benzer sebeplerle dışa vuran itiraz kültürüyle karşılaştırılabilir çıkarımlar yapılmasına müsaade etmesi bulunmaktadır. Bu maksatla çalışmanın girişini takip eden “*Flâneur: Modern Uygarlığa Karşı Bireysel İtiraz*” başlıklı bölümde, esas olarak flâneur'ün içine doğduğu ve ilk kez deneyimlediği modern kent hayatının parçalanmış ve fragmanlara ayrılmış yaşam tarzıyla fantazmagorik yapısı gözden kaçırılmamaya gayret edilmektedir. Böylece odağa alınan modern kent hayatı aracılığıyla sanayi kapitalizmine özgü üretim ilişkilerinin birer ürünü olarak öne çıkan iki sınıf (sanayi burjuvazisi ile proletarya) dışında kalan bir tipoloji olarak flâneur'ün bireysel düzlemde dışa vuran ayrıksı doğası aracılığıyla modern uygarlığa özgü üretim ilişkileri ile hâkim kültürüne itiraz içeren pozisyonu tartışılmaktadır.

Çalışmanın “*Hobo: Modern Uygarlığa Karşı Toplu İtiraz*” başlığı taşıyan takip eden bölümünde geç on dokuzuncu yüzyıl ile erken yirminci yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde gerçekleşen hızlı modernleşme ve yoğun endüstrileşme neticesinde ortaya çıkan göçebe hobo kültürü incelenmektedir. Bu maksatla özellikle 1929 büyük iktisadi buhran ve kuraklığın yıkıcı etkileriyle ülkenin orta batı kesimlerinde etkili olan göçebe hobo kültürü; savaşlar, yüksek enflasyon, yoğun işsizlik ve yoksulluğun yanı sıra ülkeyi doğu-batı yönünde kuşatan demiryollarıyla hızla büyüyen kentlerin belirlediği gündelik hayatın değişen dinamikleri göz ardı edilmeden incelenmektedir. Böylece edebiyattan müziğe yaratmış olduğu özgün eserleriyle yirminci yüzyıl başından itibaren büyük ölçüde kurumsallaşan kapitalizme karşı bir çeşit itiraz kültürü yaratabilmiş hobo ile on dokuzuncu yüzyıl modern kent hayatının kuşatıcı atmosferinden zuhur eden bir toplumsal tipoloji olarak flâneur'ün karşılaştırmalı olarak ele alınması amaçlanmaktadır.

Flâneur: Modern uygarlığa karşı bireysel itiraz

Modern uygarlığa özgü bir karakter olan ve hayatını kazanmak için çalışmak zorunda olmayan flâneur'ün çevresini izleyecek ve gördükleri hakkında düşünecek kadar serbest zaman zengini olduğu söylenebilir. Flâneur'ün çevresini izleme konusundaki ısrarı ve çevresinde olup bitenleri anlamlandırma konusundaki yetenekleri sayesinde modern kent hayatının işleyişine dair pek çok detay tarif edilebilmektedir. Bu minvalde flâneur bütünüyle modern hayatı anlama ve anlamlandırma ile ilgili bir kent sakini olarak öne çıkar. Kentin sokaklarında, meydanlarında ya da bekleme salonlarında dışarıdan dâhil olduğu ilişkiler ağını dikkatle izler, baş döndürücü değişim ve dönüşümü kavramaya çalışır.

Dolayısıyla hızlı ve sancılı modernleşme sürecinde gündelik hayatı anlamaya yönelik ilgisiyle modern kent hayatının belki de en dikkat çekici arketipidir (Wrigley, 2014:3). Etimolojik olarak amaçsızca dolaşmak anlamına gelen *flana* fiil kökünden türetilen flâneur'un geçmişi on altı ila on yedinci yüzyıllara değin uzanıyorsa da, anlamsal derinliğe ulaşması ancak on dokuzuncu yüzyılda gerçekleşebilmiştir (Turcot, 2008:10-43). Buna göre, keşfe çıktığı kentin sokaklarından hızla akan gündelik hayatı izleyen bir figür olarak; çevresiyle ilgili oluşu ve düşünceli tavırlarıyla hatırlanır.

Flâneur'un izlediği hayat aynı zamanda beslendiği ilham kaynağıdır. Kendine yeten ve her detayı gören bir kent figürü olarak, çeşitli şekillerde zuhur eden modern hayatın tedirgin edici karmaşası ve tekinsiz doğasının dışında kalmaya özen gösterir. Dolayısıyla flâneur ile aylak gezgin arasındaki temel fark, flâneur'un içine doğduğu ama tamamen dâhil olmayı reddettiği modern hayatı gözlemleme ve anlamlandırma hususundaki ısrarından kaynaklanır (Benjamin, 2012:92). Her ne kadar flâneur nezdinde gaz lambalarıyla aydınlatılmış, neon ışıklı tabelalarıyla lüks mağazaların çepeçevre sardığı kalabalık caddeleri birbirine bağlayan pasajlar kendini evinde hissettiren birer mekân olsa da flâneur, katılımcı olmak yerine bir gözlemci olarak kalmayı tercih eder. Bu nedenle gezdiği yerlere ait olmak yerine, gezdiği yerlerde tanık olduklarını dikkatle gözleyen bir izleyici olarak kalmayı tercih eder (Bauman, 2003:240).

Fransız şair, deneme yazarı ve sanat eleştirmeni Charles Baudelaire (1821-1867), Edgar Allan Poe'nun "*Kalabalıkların Adamı-The Man of the Crowd, 1840*" adlı kısa öyküsü üzerinden şekillendirdiği modern kent hayatının öne çıkan birer kategorisi birey ve kalabalıklar arasındaki ilişkiye yaptığı gönderme³ vesilesiyle bir sonraki asra esin kaynağı olmuştur. Buna göre (Baudelaire, 2003), Eugène Haussmann yönetiminde Paris'in yeniden inşa edildiği bir dönemde, değeri ancak bir sonraki asırda anlaşılacak türden bir flâneur portresi çizmiştir:

"Kuşların havası ve balıkların suyu nasılsa, kalabalık da onun ögesidir. Tutkusu ve mesleği, kalabalıkla tek beden olmaktır. Mükemmel flâneur için, tutkulu seyirci için, kalabalığın kalbinde, hareketin gelgitinin ortasında, kaçağın ve sonsuzun ortasında ev kurmak muazzam bir keyiftir. Evden uzakta olmak ama yine de kendini her yerde evinde hissetmek; dünyayı görmek, dünyanın merkezinde olmak ama yine de dünyadan saklı kalmak, dilin ancak beceriksizce tanımlayabildiği tarafsız tabiatlar. Seyirci, her yerde kılık değiştirmesiyle sevinen bir prenstir. Hayatı seven, tüm dünyayı ailesi yapar, tıpkı ailesini şimdiye kadar bulduğu ya da bulunamayan tüm güzel kadınlardan oluşturan güzel seksin sevgilisi gibi; ya da tuvale çizilmiş büyülü bir düşler toplumunda yaşayan resimlerin aşığı. Böylece, evrensel hayatın aşığı, sanki muazzam bir elektrik enerjisi deposuymuş gibi kalabalığa girer. Ya da onu kalabalığın kendisi kadar geniş bir aynaya benzetebiliriz; ya da bilinçle donatılmış, her hareketine karşılık veren ve yaşamın çokluğunu ve yaşamın tüm öğelerinin titişen zarafetini yeniden üreten bir kaleydoskopu."

Charles Baudelaire sayesinde edebiyat, sanat ve sosyoloji başta olmak üzere pek çok düşünsel hareket üzerinde etkili olan flâneur, yirminci yüzyılın ilk yarısında modernleşme deneyimi ve kent hayatı üzerine çalışan Walter Benjamin (1892-1940)'in anahtar kavramlarından biri haline gelir. Flâneur, kent hayatı hakkında kafa yoran, düşünen bir kimsedir ancak bunu yapabilmek için sürekli hareket halinde olmak ve dolaşmak gerekmektedir. Bu da modern kente ve modern kent hayatına hız, hareket ve karmaşa

³ Tek başına olamamak gibi büyük bir talihsizlik, sözleriyle başlayan öyküde ağır bir hastalığı henüz atlatmış isimsiz bir anlatıcının dilinden modern kent hayatı tasvir edilmektedir. Buna göre, oturduğu bir kafeden dışarıdaki kalabalığı izleyen anlatıcı, etrafını çepeçevre saran kalabalığa rağmen bireyin yine de kendini yalnız hissettiğini düşünür. Kalabalığın arasında ilerleyen yaşlıca bir adam anlatıcının dikkatini çeker ve merakla adamın peşine düşer. Yaşlı adam pazar yerinden, gösterişli vitrinleriyle dükkânların önünden geçer ancak hiçbir şey satın almaz. Şehrin fakir mahalleleri boyunca yürüdüktan sonra yeniden kent merkezine döner. Gecenin kalanında ve ertesi gün boyunca yaşlı adam aynı yolu yürümeye devam ederken, anlatıcı onu takip etmektedir. Nihayet bitkin düşen anlatıcı, yaşlı adamın önünü keser. Ancak yaşlı adam onu fark etmez bile yürümeye devam eder. Sonunda anlatıcı yaşlı adamın kalabalıklardan uzak kalamadığını anlar (Poe, 2002: 300-306).

üzerinden bakan Paul Virilio⁴ tarafından ortaya konan *dromokrazi* yaklaşımında anlam bulur. Dromokrazi kavramının kökeninde *yarış* ya da *hareket* anlamına gelen *dromos* fiili bulunmaktadır. Kaynağındaysa modern toplumların giderek artan hareket ve hız istenciyle yönlendirildiği dolayısıyla hızın gizli öznesi olduğu teknik gelişmelerin gündelik hayatın doğasını belirlediği bir toplumsal örgütlenme biçimi işaret edilmektedir. Buna göre, modern uygarlığa özgü birer gösterge olarak öne çıkan ulaşım ve iletişim teknolojilerinde kaydedilen ilerlemeler sosyal, iktisadi ve politik süreçlerin belirlenmesinde etkili olması dolayısıyla gündelik hayatın doğası hareket ekseninde şekillenmekte ve giderek hızlanan bir dünyada yaşamının potansiyel tehlikelerine işaret edilmektedir. Dolayısıyla tehlikenin kaynağında modernleşme öncesi fark edilmesi güç bir gerçeklik olan modern toplumların giderek daha fazla hız ve hareket ekseninde evrilme ihtiyacı bulunmaktadır. Modern toplumların harekete dayanan doğası ve gündelik hayat dâhilinde hızın merkezi önem atfedilen bir değer haline gelmesi kaçınılmaz olarak "hareket egemenliğine"⁵ neden olmaktadır (Virilio, 1995:113-120).

Netice olarak kapitalist uygarlığın küresel nitelik kazanması ve gündelik hayatın hemen her alanında artan metalaşma on dokuzuncu yüzyıldan günümüze modern kent hayatının öne çıkan bir figürü olan flâneur'ü de değiştirmiş, dönüştürmüştür. Ancak flâneur'e atfen tanımlanan gezgin olma hali yanı sıra flâneur'ün kapitalizme, kapitalist üretim ilişkilerine, kapitalist metalaşma ve tüketim toplumuna karşı bir tür itiraz kültürü ortaya koymuş olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle on dokuzuncu yüzyılda sınıf temelli yarılımlar ve mücadelelerin doruğa ulaştığı bir dönemde kapitalist uygarlık tahayyülü tarafından dayatılan hiçbir kalıba girmeyerek verdiği varoluş mücadelesi, sahip olduğu itiraz kültürünü kanıtlamaktadır.

Hobo: Modern uygarlığa karşı toplu itiraz

Göçebe, geçici işlerde çalışan ve genellikle evsiz olarak bilinen kimselerle ilişkilendirilen yaşam tarzlarını ifade eden hobo kültürü, endüstriyel üretime hızlı geçiş aşamasındaki sancılı modernleşme süreciyle birlikte anılmaktadır. Buna göre iktisadi, politik ve kültürel boyutlarıyla ele alınması gereken bir gerçeklik olarak hobo kültürü, geç on dokuz ile erken yirminci yüzyıllarda hızla modernleşen Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde ortaya çıkmış, 1929 yılında New York borsasının çökmesi ve büyük iktisadi buhranın güçlü etkileri nedeniyle ülke geneline yayılmıştır. Hobo kültürü; modern çalışma hayatının genel geçer kurallarına göre bireyin bir işte ya da yerde sebat edememe ve yollara düşme isteğinden

⁴ Paul Virilio, ikinci dünya savaşı sonrası vitray sanatçısı olmak için "*Ecole Nationale Supérieure d'Arts et Métiers*" da aldığı eğitim ve Matisse gibi modern sanatçılarla yaptığı çalışmalar sonrası Fransız ordusunun Cezayir'e gönderilen birimlerinde çalışmıştır. Bu dönemde Cezayir bağımsızlık savaşı dâhil olmak üzere bir dizi çatışma ve tarihi gelişmelere birinci elden tanıklık etmiştir. Virilio, ordu hizmetinden ayrıldıktan sonra Sorbonne Üniversitesi'nde yaptığı akademik çalışmalarında "fenomenoloji" incelemelerine ilgi göstermiştir. Bu ilgi, sonraları kaleme alacağı coğrafyanın askeri tasarımı ve bu tasarıma esas mimari düzenlemeler (ilerlemeyi durduracağı varsayılan tahkim edilmiş duvarlar, sığınaklar, bunkerler) ile tekno-savaş kuramı arasında kuracağı bağın temelini oluşturmuştur (Sadakaoğlu, 2020:205).

⁵ Modern uygarlığın hız üzerinden kavramsallaştırılması genellikle iktidarın harekete bağlanan doğası üzerinden somutlaşmaktadır. Ancak bu durum, bireyin belirli bir nedene bağlanamayacak denli farklı motivasyonlarla yolculuğa çıkma dürtüsünden kaynaklanan güdülerini tanımlamakta kullanılan dromomania (Toohey, 2011) terimini öne çıkarmaktadır. Buna göre, yirminci yüzyıl başlarında popüler hale gelmesine rağmen kimi tarihi karakterler, yaşadıkları dönemde gerçekleştirdikleri uzun seyahatleri nedeniyle geriye dönük olarak anormal bir psikolojik durumun dolaylı bir tezahürü olarak dromomania ile ilişkilendirilmektedir. Diğer yandan günümüzde bireyin seyahat arzusu, patoloji ya da maraz olarak etiketlenmekten ziyade, daha çok kişisel tercihlerle, kültürel faktörlere veya psikolojik motivasyonlara atfedilmektedir. Modern uygarlığın ulaşım, üretim ve iletişim araçları üzerinden okunduğu hemen her hikâyesinde örtük olarak hareket ve hızı dayanan iktidar ilişkilerinin izini sürmek mümkündür. Ancak aklileşmiş hareket kavrayışı daha çok doğrusal ilerleyen hız ile ilişkilendirilirken, aklileşme dayatmalarına karşı alttan alta gelişen bir başka ve hız kavrayışı kendini inşa etmektedir. Modernite dâhilinde aklileşmiş hareket kavrayışının sembolik figürü olarak düzenli ilerleme vizyonuyla hatırlanan Fransız şehir planlamacısı Le Courbusier öne çıkarken, aklileşme dayatmalarına karşı alttan alta gelişen ikinci kavrayışın sembolik figürü olaraksa hemen her şiiirinde yaratıcı yıkımı kutsayan İtalyan fütürist şair F.T. Marinetti'yi hatırlatmaktadır.

kaynaklanan karşı konulamaz arzu şeklinde tarif edilebilir. Dolayısıyla harekete ve gitmeye yönelik bir tür irrasyonel dürtü şeklinde tarif edilmektedir (Woo, 2011:461; Ghiselli, 1974: 81).

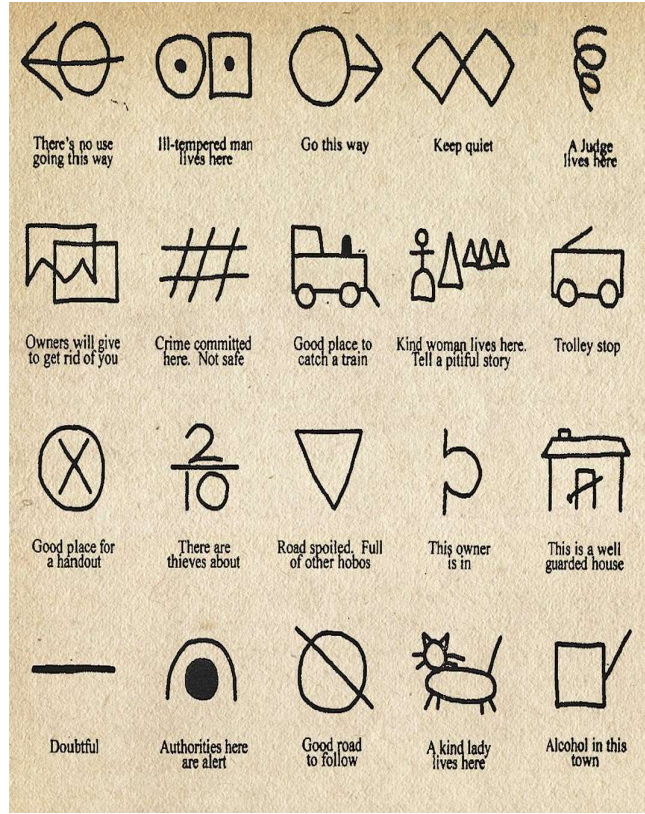
Hobolar tembel ya da serseri değildir. 25 yılı yollarda geçtiği için hoboların kralı olarak adlandırılan Dr. Ben L. Reitman serseriliğin genel durumunu üç ana sınıfa ayırmaktadır. Ona göre bir avare (tramp) çalışmak istemeyen, çalışmadan yaşayan ve sürekli seyahat eden bir adamdır. Bir hobo vasıfsız, işsiz, parasız, iş arayan bir işçidir. Bir berduş (bum) düşük sınıf bir barda dolaşan ve içki elde etmek için yalvaran veya günde birkaç kuruş kazanan bir adamdır. O genellikle sarhoştur (Cresswell, 1999:180). Şikago Hobo Koleji'nin eski başkanı St. John Tucker da benzer sınıflamayı yapmaktadır;

“Hobo gezici bir işçidir. Avare çalışmayan bir gezicidir ve berduş ise yerleşik ama çalışmayan biridir. Tüm temel sanayiler gezici işçinin emeğine bağlıdır. Hobo, kalabalık köle pazarlarından ağaç kesmeye, demiryolu inşa etme ve onarmaya, dağlarda tünel açmaya ve geçit inşa etmeye gider. Güzün buğdayı hasat eden, kışın buzu kıran emek onun emeğidir. Bunların hepsi hobodur (Anderson, 2017:100).”

Vasıfsız işçi olan hoboları uzaktaki işler daha çok çekmektedir. Ya iş onları çağırılmaktadır ya da onlar iş bulmak için uzaklara hareket etmektedir. Kısacası hobo hareketli olma geleneğini temsil etmektedir, ancak hobolar demiryolu boyunca hareket etmektedir. Zaten otomobille beraber hobolar da ortadan kaybolmaya başlamıştır (Anderson, 2017:19). Amerika'da 20'li yılların sonundan 40'lı yılların başına kadar 250.000 genç hobonun raylarda zikzak çizdiği tahmin edilmektedir (Buckholtz, 2016). Hoboların büyük çoğunluğu erkektir.⁶ 1900'lü yılların başında, Amerika'da, erkeklerin evden ayrılıp bir hoboya dönüşmesinde öncelikli sebep ekonomiktir. Özellikle mevsimlik iş ve işsizlik önemli bir unsurdur. Bu sebepler iş arayan birini gezici işçi yapmaktadır. Evi terk etmedeki bir diğer etken ise endüstriyel yetersizliktir. Sanayideki yerel değişiklikler ücretli çalışan bir işçinin iş rutinini bozmaktadır. Ülke ekonomisinin bozuk olması sebebiyle madenlerin kapanması ya da fabrikaların boşaltılması işçileri başka yerlerde iş bakmaya zorlamaktadır. İşsizlik dönemi binlerce işçiyi işsiz bırakmıştır. Hareket etme konusunda özgür olanlar doğal olarak göç etmektedir. Bu kişiler çeşitli sebeplerle endüstrideki yenilikleri takip edemedikleri takdirde endüstriyel açıdan yetersiz olmakta ve artık uyumsuz sayılmaktadır. Bu sebeplerin dışında Amerikan yaşam biçimi olan yola çıkma, yolculuk tutkusu ve mevsimlik istihdam birçok enerjik genç adamın ilgisini göçebeliğe ve geçici işçiliğe çekmektedir. Bazen de aile çatışması, başarısızlık, utanç, bir yakının ölümü gibi kişinin hayatındaki krizler evden gitmeye sebep olmaktadır. Irksal ve etnik ayrımlar da düzenli iş bulmayı engellediği için yola düşme sebebi olabilmektedir. Tek bir sebep yola düşmeye sebep olmaz. Ancak birkaç faktör birleştiğinde göçebelik başlamaktadır (Anderson, 2017). Artık hobo olma sürecine girilmektedir.

Hobolar, ülkeyi doğu-batı ekseninde boydan boya kuşatan demiryollarının hem inşasında çalışmış hem de kendilerine daha iyi bir yaşam kurabilmek umuduyula genellikle ucuz yük trenleriyle seyahat etmişlerdir. Dolayısıyla büyük buhran, hobo kültürünün doruk noktasını işaret ederken, dönemsel koşulların ortaya çıkardığı bir çeşit alt kültürü de ifade etmektedir. Zira kendilerine özgü yaşam tarzını belirleyen bir dizi gelenek ve davranış kuralları geliştirilmiştir. Bu minvalde kendilerine özgü yaşam tarzlarını düzenleyen hobolar, birbirleriyle iletişim kurmak ya da mesajlaşmak amacıyla kendi sembollerinden oluşan bir dil yaratmıştır (Görsel-1).

⁶ Kadın gezginler ve hobolar hakkında detaylı bir bilgi için Tim Cresswell'in "Embodiment, Power and the Politics of Mobility: The Case of Female Tramps and Hobos" adlı makalesine bakılabilir.

Görsel 1: Hoboglif Sembollerden Bazıları (Openculture, 2018)

Bir yerden bir yere dolaşan, yiyecek ve para karşılığında tuhaf işler yapan hobolar bazen kollar açılmış bir şekilde bazen de silahlar üstlerine doğrultulmuş bir şekilde karşılanmıştır. Trenlerden yasadışı olarak atlamaktan çiftçi pazarından hurda çalmaya kadar hobo topluluğu şehre yeni gelen ya da sadece oradan geçen diğer berduşları uyarmak ve hoş karşılamak için gizli bir dil yaratma ihtiyacı dahi duymuştur. Buna “Hobo Kodu/Hoboglif” denilmektedir. Bu parlak, hiyeroglif benzeri dil meşgul insanların görmezden gelebileceği kadar rastgele görünmektedir, ancak berduşların tercüme etmesi için mükemmel derecede ayırt edicidir. Şifrede, nerede yemek bulunacağı ya da kamp yapılacak en iyi yer gibi genel yönler için daireler ve oklar kullanılmaktadır. Hashtag'ler ise kötü su ya da misafirperver olmayan bir kasaba gibi tehlikelere işaret etmektedir (Buckholtz, 2016). Hashtag'ler hobo kültürü için kulağa biraz Y kuşağı gibi gelse de, terim bir açıdan mantıklıdır. Hobo kodunun soyutlanmış sembollerinden bazıları daha çok emoji'ye benzemektedir: “trene yetişmek için iyi bir yer” anlamına gelen bir lokomotif, “burası iyi korunan bir ev” anlamına gelen parmaklıkları kapısı olan bir bina, “burada nazik bir kadın yaşıyor” anlamına gelen bir kedi gibi (Open Culture, 2018).

Basitçe yol üzerindeki uygun zeminlere tebeşirle çizilen ya da çeşitli yüzeylere oyulan semboller sayesinde nerelerde çalışılabileceği ya da yiyecek bulunabileceği, nerelerden uzak durulması gerektiği ya da bölgede yaşayanların hobolara yönelik yaklaşımlarıyla alakalı bilgiler aktarılabilmektedir (Görsel-2). Bu çerçevede aralarında sıkı bağlar oluşturan, sahip oldukları kaynakların yanı sıra deneyimledikleri yol hikâyelerini birbirleriyle paylaşan, yüksek enflasyon, işsizlik ve yoksulluğun birleştirdiği hobolar ortaklaşmacı ve dayanışmacı bir alt kültüre sahiptir.

Görsel 2: “Hoş bir hanımefendi burada yaşıyor, yemekte dini konuşmalar yapacak ve sen buradaki çatı katında uyuyabilirsin.” anlamına gelmektedir (Buckholtz, 2016).

Hobo kültürünün sahip olduğu kendine özgü özellikleri dolayısıyla evsiz olma durumu ya da barınaktan yoksun olma haliyle karıştırılmaması gerekmektedir.⁷ Evsiz hoboların bir bölgede yoğunlaşması “Hobohemya” olarak adlandırılan izole bir kültürel alanı meydana getirmiştir. Burada ucuz oteller, pansiyonlar, büfeler, dini kurumlar, radikal kitapçılar, sosyal yardım kuruluşları gibi belirli kurumlar ortaya çıkmıştır. Bunun yanında ayrıksı ve göçebe adamların bir arada olması kaçakçılardan uyuşturucu satıcılarına kadar birçok yasadışı insana da ortam yaratmıştır. Normalde şehirde bir araya gelen evsizler boş vakitlerini şehir merkezlerinin dışında geçirdikleri sosyal mekanlar da kurmuştur (Anderson, 2017:38-39). Zira göçebe yaşam tarzını tercih eden topluluğa özgü belirli bir alt kültür grubu oluşturan hoboların esas olarak çeşitli nedenlere dayalı olarak ortaya çıkan evsizlik halinden çok daha geniş bir yelpazede ortaklaşmacı bir deneyimi kapsadığı bilinmektedir. Buna göre, tren istasyonlarının yakınlarında ya da kasabaların dış çeperlerinde kurdukları adına hobo ormanları (hobo jungles) denen derme çatma barakalarda yaşayan hobolar, gündelik hayatın üstesinden gelmek zorunda oldukları onca zorluklarına karşı kendi aralarında benzersiz bir yoldaşlık dayanışması kurabilmişlerdir. Böylece büyük önem verdikleri özgürlük ve bağımsızlıklarını öncelikle, anaakım Amerikan yaşam tarzına karşı kendi yaşam tarzlarını inşa edebilmişlerdir. “Otomobille seyahat eden bir gezgin için kamp yeri neyse, ‘orman’ da avare için odur. Ama belki hobo için daha büyük önemi vardır, çünkü gündelik hayatının zorunlu bir parçası haline almıştır. Halbuki bir turist için akşam yakılan kamp ateşi, bir zorunluluktan ziyade ilginç bir deneyimdir (Anderson, 2017:39).”

Aşağıda hoboların yaşam biçimlerini daha iyi anlamak için kendisi de geçmişte bir hobo olan Şikago Okulu sosyologlarından Nels Anderson’ın deneyimlerinden/bilgilerinden oluşan kısa anekdotlar bulunmaktadır. Greverus’un deyimiyle Anderson kendi deneyimini sosyolojik araştırmasının temeli haline getirmiştir (1997:34). Anderson’a göre (2017);

⁷ Aile ya da herhangi bir topluluğun koruması olmaksızın sokaklarda yaşamak zorunda kalanlar birincil düzeyde evsizlik halini, acil barınma evleri ve geçici sığınaklarda yaşamak zorunda kalanlar ikincil düzeyde evsizlik halini ve nihayet özel banyosu olmayan, güvenlikten yoksun pansiyonlarda yaşamak üçüncül düzeyde evsizlik halini oluşturmaktadır. Bu çerçevede evsiz olma hali, hobolara özgü göçebe kültürü ve yaşam tarzından farklılık göstermektedir.

- Hobolar seyrek olarak güzel giysiler giyerler. Bir hobo giyinip kuşandıysa bu onun kendi sınıfından ayrılma çabasında olduğunu göstermektedir.
- Dışarıda yatmayı sorun etmeyen hobolar için kiş ayları büyük sorundur. Yemek, içmek, kışık giyecek ve barınacak bir yere ihtiyacı vardır. Hiç parası olmayan bir hobo için şehirde barınmak kolay değildir.
- Hobolar arasında hırsızlık yapanlar da vardır. Ancak bunlar para ya da mal sahibi olmak için değil karınlarını doyurmak için hırsızlık yaparlar.
- Hobolar en ufak bahaneyle, iyi bir yaşam koşuluna kavuşsa dahi, işi bırakıp giderler. Hobo felsefesi bir işte uzun süre kalan bir kişiyi döneek olarak görmektedir.
- Hobolar aynı yerde kalamadıkları için seyahat etmeye uygun gerekçeler ararlar.
- Demiryolu hoboların ulaşım aracıdır. Karayolu seyahatini tercih etmezler. Çünkü onlara göre karayolu yayalar içindir.
- Hoboların bir kısmı entelektüeldir. Hobohemya içerisinde yeni ve ikinci el satan hobo kitapçları vardır.
- Hobohemya entelektüelleri adlı grup bir şeyi olduğundan daha fazla kötülemektedir. Bu insanlar zaten az uyum sağladıkları kendi ortamları dışında iyice uyumsuz olmaktadır.
- Hoboların konuşmaları ve şiiri onu yersiz yurtsuz bırakan sisteme ve ona bir yer vermeyi reddeden toplumsal düzene karşı isyanla doludur.

Entelektüel Hobolar

Kendine ait bir evi ve kütüphanesi olmamasına rağmen hobolar kapsamlı bir okuyucuydu. Çoğu hobo üstleri başları uygun olmadığı için şehir kütüphanelerine gitmese de özellikle kış aylarında biraz da soğuktan korunmak için kütüphanelerde kitap ya da gazete okuyarak zaman geçirirdi. Gezici hobolar tren yolculuklarında ya da raylarda yürürken buldukları gazeteleri ve dergileri okurdu. Şehirde de sessiz yerlere giderek okumasını sürdürürdü. Bir hobo gazetesini atmazdı. Onu okuması için başka birine verir ya da parkta veya vagona yataklık olarak kullanırdı. Günlük gazeteleri okumaları o gazeteler gibi düşündükleri anlamına gelmezdi. Çoğu zaman gazeteler haberleri için okunurdu. Hobolar kapitalist basına mesafeli bakmaktaydı. Eğer bir hobo radikale basının ona karşı olduğundan emindi. Radikal gazeteler hoboların çıkarlarına daha yakındı. Hobolar eğer ellerine geçmişse dini yayınlar da okurdu. Bununla beraber el falı, Hristiyanlık, hipnotizma veya yıldızların gizemi gibi konular da ilgi alanlarına girmektedir. Seks hikayeleri de kendi aralarında popülerdi. Ayrıca dedektif hikayeleri olan kitaplar ve sosyal bilimler alanındaki kitaplar da şaşırtıcı derecede popülerdi. Hobo kitapçlarında sosyoloji, ekonomi, siyaset ve tarih üzerine cep kitapları bulunmaktaydı. Öte yandan radikal dergiler hobo okuyucularına kitap tavsiye etmekteydi. Bunların arasında Karl Marx'ın Kapital'i, Lewis H. Morgan'ın Eski Toplum'u, F. Engels'in Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni gibi kitaplar vardı. Tavsiye edilen kitaplar dergilerin genel merkezinde bulundurulur ve Hobolar tarafından yaygın bir şekilde okunurdu. Okuyan hobolar bir süre sonra yazmayı da denerdi. Bazıları gazete editörlerine mektup yazar, bazıları roman, deneme hatta oyun yazarı olmaya heveslenirdi. Şarkı sözü yazan hobolar da vardı. Bununla beraber sadece yazmak için yazan hobolar da mevcuttu. Hobo yazar grubu genelde

propagandacı ve hayalciydi. İsyankar basına en çok katkıyı onlar sundu. Sanatçı değillerdi. Para için yazmazlardı. Kirli para için yaşayan yazarlara da tahammülleri çok azdı. Ancak hobo yazarların birçoğu daha iyi bir yaşam dileğiyle radikal gazetelerin yazarları haline gelirlerdi. Onlar olmadan hobolara dönük süreli yayınlar evsizlerin ilgisini çekmemekteydi. Tüm bunlarla beraber hobohemyada serbest kürsü ve açık forum konuşmaları da olmaktadır. Konuşmacılar seyircileri çok ciddiye almaya da kendilerini ciddiye alırlardı. Kendilerine güvenleri yüksekti. Anlattıkları konuyu en anlaşılır şekilde aktarmaya çalışırlardı. Buna da eğitim vermek denilmekteydi. Ayrıca kalabalığı eğlendirmek için konuşanlar da vardı (Anderson, 2017:180-184 ve 206-217). Hoboların buluştukları veya birbirlerine rast geldikleri anlarda aralarında geliştirdikleri, folklorik bir anlatı ve müzik kültürü de oluşmuştur ve yetkin örneklerle sahiptir. Hobolar yirminci yüzyıl Amerikan popüler kültürünün şarkılarına, anlatılarına özellikle de yol hikayesi tadındaki edebiyat yapımlarına pek çok kez konu olmuştur (Akdemir, 2020). Bunların arasında en ünlüsü, kendisi de bir süre hobo kültürü içinde yaşayan, Jack London'ın "Yolda" adlı kitabıdır.

Hobolar, John Steinbeck ve Jack London gibi yazarlar, Woody Guthrie hatta Bob Dylan gibi müzisyenler tarafından genellikle göçebeliliğin serüven vadeden yönüne vurgu yapan edebi ve sanatsal ürünler sayesinde kendine özgü itiraz içeren yaşam tarzlarıyla popüler kültür üzerinde güçlü etkiler bırakmıştır. Bu ürünler genellikle gezgin hoboların verdiği mücadele ve maceraları öne çıkaran ama aynı zamanda dönemin iktisadi, siyasi ve sınıfsal ilişkilerine ışık tutan hikâyelerdir. Bu nedenle meseleye bir bütün olarak bakıldığında başta tarih olmak üzere sosyoloji, iletişim bilimleri ve kültürel çalışmalar gibi disiplinlere özgü farklı bakış açılarından ele alınması gerekmektedir. Sözelimi hobo kültürüne tarih disiplini perspektifinden bakıldığından on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda hobo alt kültürünü ortaya çıkaran ekonomik koşullar üzerinde durulabilir. Böylece hobo kültürünün yükselişine katkıda bulunan dönemin iktisadi koşulları (büyük buhranın neden olduğu yüksek enflasyon ve işsizlik ya da kuraklık nedeniyle tarımsal üretimde meydana gelen dramatik düşüş nedeniyle yaygın yoksulluk) ile piyasa dinamiklerinin etkisiyle toplumsal yapıda meydana gelen değişim hakkında fikir sahibi olunabilir. Diğer yandan hobo kültürüne sosyoloji perspektifinden bakılması sayesinde öncelikle toplumsal bir gerçeklik olarak hoboların paylaştığı kod, sembol ve değer sistemi üzerinden inşa edilen etkileşim ve dayanışma kültürü tarif edilebilir. Benzer şekilde iletişim bilimleri ve kültürel çalışmalar perspektifinden bakıldığında hobo kültürünün anaakım popüler kültür, edebiyat, müzik, sanat ve sinema temsillerinde hangi öncelikler tercih edilerek kurgulandığı hakkında etraflıca tanımlamalar yapılabilir. Hobo kültürünün alt kültür içindeki anlam ve işlevleri kullanılan semboller ve dil üzerinden somutlaştırılabilir. Böylece grup üyelerinin hobo kimliğini benimsemekte ve topluluk aidiyetini içselleştirmekte etkili olan benimsemiş oldukları işaretler, şarkılar, hikâyeler ya da öteki kültürel ifade tarzları açıklanabilir.

Değerlendirme ve Sonuç

Paris'te Haussmann'ın yönetiminde gerçekleşen kentsel dönüşüm öncesi bohemlerin yaşadığı ucuz evlerden oluşan dar mahallelerin kaldırımları yoktu, sokakları çamurlu ve kalabalıktı, ama parasal olarak bohemlerin karşılayabildiği mahallelerdi. Birbirine benzer insanların bir arada olabildiği mahallelerde yaşayan bohemler sanat tartışmaları yapardı. Aynı zamanda sanatçıydılar. Buralarda siyaset konuşulduğu gibi bohemlerin siyasetin üstünde etkileri de vardı. Pek çoğu 1848 komün denemesine de katılmıştı. 1871 Paris Komününe de katılmıştı. Amerika'da hoboların göçebelikten bir süre için vazgeçtiği bir bölge olan hobohemya da birbirine benzer insanların bir arada olabildiği bir alandı. Burada da sanat ve siyaset konuşulurdu. Ancak hobolar sanatçı değildi ve pek azı radikal siyaset yapmaktaydı. Yine de ortak yanları sadece bohemya ile hobo kelimesinin birleşiminden (hobohemya) ibaret değildi. Hobolar sistemin gazetelerini sevmeylerdi. Çünkü o gazeteler onlara karşıydı. Radikal

gazeteler okur ve bu gazetelere yazılar gönderirlerdi. Ancak iş buldukları zaman da yola çıkar ve çalışırlardı. Her iki topluluk da kapitalist sistemden rahatsızdı ve düzene aykırı hareketler sergilemekteydi. Bu bağlamda Baudelaire gibi bir flâneur toplum tarafından anlaşılmadığı için yalnızlaşırken bir hobo toplum tarafından itildiği için yalnızlaşmaktaydı. Flâneur bir düşünür gezerdi. Ancak bir hobo iş bulmak için gezerdi. Herhangi bir hobonun akşam dönecek evi yokken bir flâneur'ün çatı katında da olsa gidebileceği bir ev mutlaka vardı.

Bugün bohemya uzak bir geçmiş olarak görülmektedir. Ancak toplumdan farklı davranan, başıboş gezen, gelecek kaygısı olmayan kişiler için “bohem yaşam sürüyor” gibi cümleler kullanılmaktadır. Kavramın özü boşalmıştır. Yeni kuşak hobolar ise internetten örgütlenmektedir. Onlara mobil hobo denilmektedir. Hobo olmak günümüzde turizmin de kullandığı bir alan olmuştur. Müşterilerini hoboya dönüştürmek için dükkanlar açılmış, tur şirketleri devreye girmiştir. Hatta “Hobo Tough Life – Hobo Zorlu Hayat” adlı bilgisayar oyunu bile vardır. 2005 yılında Türkiye’de de hoboluğa rastlanmıştır. Otto Berchem adlı sanatçı bienal kapsamında hoboların alfabetini İstanbul’un birçok yerine spreyle boyalarla yazmıştır (Akdemir, 2020). Elbette onun yaptığı hobo felsefesini hatırlatmadan ibaret sanatsal bir tavrıdır. Bugün asıl unutulmaması gereken bohemlerin ve hoboların karşı kültür çabalarıdır. Her iki grup da kendi oluşturduğu alt kültürü yaşamak ve yaşatmak için konfor alanlarını terk ederek ağır bedeller ödemiştir.

Hobolarla bohemlerin ortak yanlarını açığa çıkarmak için yapılan bu çalışmada her iki topluluğun da ana akım kültür içinde karşı kültür oluşturduğu görülmüştür. Bohemler ve hobolar modernitenin dışlıları arasında ezilmeyi göze alarak tarihsel ve toplumsal perspektifte kısa sürede olsa kendi folklorunu yaratmayı başarmıştır. Bu zorlu mücadelelerinde bir hobo tren raylarının üstünde yürürken belki de Baudelaire’in bir şiirini okuyarak yalnız olmadığını görmüştür.

Kaynakça

- Akdemir, G. (Eylül 2020), Kriz Dönemi İnsanları; Hobolar!, Erişim 14.05.2023. <https://www.cumhuriyet.com.tr/cumhuriyet-pazar/kriz-donemi-insanlari-hobolar-1763050>.
- Antmen, A. (2013). 20. Yüzyılda Batı Sanatında Kavramlar, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Anderson, N. (2017). Hobo Evsiz Adamın Sosyolojisi, Çeviren. E. Pınar, Ankara:Heretik Yayınları.
- Baudelaire, C. (2003). Modern Hayatın Ressamı, Çeviren: A. Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). Modernlik ve Müphemlik, Çeviren: İ. Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Benjamin, W. (2012). Pasajlar, Çeviren: A. Cemal, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Buckholtz, S. (October 2016), The Hobo Code: The Secret Language of America’s Working Class, *Antique Archaeology*, Erişim 10.04.2023. <https://www.antiquearchaeology.com/blog/the-hobo-code-the-secret-language-of-americas-working-class/>
- Cevzici, A. (1999). Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cresswell, T. (1999), Embodiment, Power and the Politics of Mobility: The Case of Female Tramps and Hobos, *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 24, No. 2, pp. 175-192.
- Frisby, D. (1994). The Flâneur in Social Theory, London: Routledge.
- Ghiselli, E. (1974). Some Perspectives for Industrial Psychology, *American Psychologist*, 29 (2), pp. 80-87.
- Greverus, I., (1997), Performing Culture. To Be is Being Spoken With, *Trans. Jason James, Anthropological Journal on European Cultures*, Vol. 6, No. 2, Reflecting Cultural Practice: The Challenge of Field Work (1), pp. 25-45.

- Open Culture (Ağustos 2018), The Hobo Code: An Introduction to the Hieroglyphic Language of Early 1900s Train-Hoppers Erişim: 05.05.2023 <https://www.openculture.com/2018/08/hobo-code-introduction-hieroglyphic-language-early-1900s-train-hoppers.html>.
- Poe, E. A. (2002). *Bütün Hikâyeleri, Çeviren: D. Körpe, İstanbul: İthaki Yayınları.*
- Sadakaoğlu, M. (2020), Paul Virilio'nun Kuramsal Dünyasına Kısa Bir Giriş Denemesi, *International Social Sciences Studies Journal*, 6 (54), ss. 204-214.
- Toohey, P. (2011), *Boredom: A Lively History*, London: Yale University Press.
- Turcot, L. (2008). *Le Promeneur à Paris au XVIIIe Siècle*. Paris: Gallimard.
- Woo, S. (2011). A Study of Ghiselli's Hobo Syndrome, *Journal of Vocational Behavior*, 79 (2), pp. 461-469.
- Wrigley, R. (2014). *The Flâneur Abroad: Historical and International Perspectives*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Virilio, P. (1995), *The Art of the Motor*, Trans: J. Rose, Minnesota Press: Minneapolis.
- Yurdakul, A. (Kasım 2019), Amerikan İşçi Sınıfının Kayıp Kuşağı: Hobo Erişim 01.05.2023. https://www.evrensel.net/haber/390248/amerikan-isci-sinifinin-kayip-kusagi-hobo#google_vignette.